

CONTRA JUDEOS, PAGANOS ET ARIANOS

SERMO DE SYMBOLO.

CAPUT PRIMUM. — *Christianæ vigiliæ.* Inter presuras atque angustias præsentis temporis et nostræ officia servitutis cogimur, dilectissimi, non tacere, cum potius expediat flere magis quam aliquid dicere: verumtamen ne qui minus lucri arcæ dominicæ accedens, dicatur vobis, *Serve nequam et piger, tu erogares pecuniam meam, et ego veniens cum muris exigere eam* (Matth. xxv, 26, 27): peto Charitatem vestram, ut quæ ipsè paterfamilias per nos vobis ministraverit, libenter accipere dignemini: Apostoli verba sunt, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit: deponentes ergo opera tenebrarum induite vos arma lucis* (Rom. xiii, 12). Expulsa itaque noctis caligine, effugatisque tenebris peccatorum, radius veri luminis fulgeat in cordibus nostris. Exigit enim a nobis ratio hujus tantæ congregationis, et noctis transactæ vobis reddere rationem, et istius diei de tanto sacramento percepto veram sempiternamque demonstrare salutem. Si enim opera transactæ noctis consideremus¹, et quid egerimus, Domino donante, explicare valeverimus; inveniemus nos in nocte, non opera noctis, sed diei peregrisse. Neque enim delectatione somni sopitos sensus nostros agnovimus, nec phantasmatis animas nostras illusas, nec ipsa corpora stramentorum calore depressa in alto sopore requies inclinavit: sed vigilando, orando, psallendo, contra adversarium diabolum dimicando, et magnam lucem infusam cordibus nostris sensitus, et in nocte opera diei peregrimus. Quid enim egimus in hac nocte? Diabolum fugavimus, Christum introduximus. Quid egimus in hac nocte? Captivorem captivavimus. Quid egimus in hac nocte? Tenebras diabolicas de cordibus vestris exclusivimus, lumen verum hauriendum esse demonstravimus. Quid actum est in hac nocte? Veniens vera fortitudo alligavit fortem, et vasa domus ejus diripuit (Matth. xii). Quid actum est in hac nocte? Extirpata est superbia, introducta est humilitas. Quid actum est in hac nocte? Princeps omnium vitorum expulsus est, fons omnium honorum susceptus est. Videtis, dilectissimi, quæ bona habeatis præparata, et ex quo onere, vel ex quibus sarcinis peccatorum relevamini ab isto qui vos vocat ut suscipiatis jugum ejus leve, et sarcinam ejus levem (Id. xi, 29): *Deponentes itaque opera tenebrarum, induite vos arma lucis.* Quid sit hoc, ex verbis Symboli quod modo accepistis, vobis expositum esse cognoscite. Quid est, *Deponite opera tenebrarum*; nisi, Renuntiate diabolo, pompis, et angelis ejus? Et quid est, *Induite vos arma lucis*; nisi, Credite in Deum Patrem omnipotentem?

CAPUT II. — *Diabolus qui sit.* Prius tamen, dilectissimi, discutiamus, qui sit, vel quid sit diabolus, et quæ sint pompæ ejus, quibus renuntiantes, opera deponimus tenebrarum: tunc demum de Deo Patre omnipotente, qui est vera lux, quantum ipse donaverit, Charitati vestræ dicemus. Quid est diabolus? Angelus per superbiam separatus a Deo, qui non stetit in veritate, auctor mendacii, et a semetipso deceptus, qui alterum decipere concupivit. Iste adversarius effectus humani generis, inventor mortis, superbicæ institutor, radix malitiæ, scelerum caput, princeps omnium vitorum, persuasor etiam turpium voluptatum². Hic dum illum primum, Adam scificet,

patrem omnium nostrum intueretur, videretque hominem ex limo terræ ad imaginem Dei factum, pudicitia ornatum, temperantia compositum, charitate circumdatum, immortalitate vestitum, æmulus atque invidus hæc hominem terrenum accepisse, quod ipse dum esset angelus per superbiam cognoscitur amisisse, invidit statim insatiabilis homicida, eosque nostros primos parentes illis donis ac tantis bonis exspoliavit, insuper et peremit. Namque, dilectissimi, cum tanta bona homini diabolus abstulisset, pudicitiam, continentiam, charitatem, immortalitatem, eumque nudatum ac turpem reddidisset, oblitum suis pannis deridens eum, suo dominio obstrinxit, atque ex illo vinculo omnem prolem ejus sibiomet obligavit. Turpes enim pannos suscepit Adam, quando a diabolo exspoliatus pudicitia, accinctus est impudicitia; amissa temperantia, intemperans effectus est; perditâ charitate, malus inventus est; exspoliatus immortalitate, mortali propinatus est. Heu! quid perdidit, et quid accepit! Ad hos etiam turpissimos pannos³ suos posteros obligavit.

CAPUT III. — *Renuntiare satanæ, quid.* Renuntiamus huic damnosæ hæreditati: pupilli effecti sumus. Antequam exactor veniat, tam pessimæ hæred tati, in qua sunt panni diaboli, pompæ scilicet et angelis ejus si quis renuntiare neglexerit; cum iudex venerit, sicut Evangelium loquitur, tradetur debitor exactori, sicut Evangelium debitorum in carcerem trahet. *Amen dico tibi*, ait Dominus, *non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem* (Matth. v, 26). Omne itaque genus humanum tanquam pauperem et pupillum commendat Scriptura divina, dicens Deo, *Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor.* Ejusque adversarium diabolum demonstrans, secutus adjunxit, *Contere brachium peccatoris et maligni* (Psal. ix, 14, 15, sec. Hebræos). Adsit itaque aliquis homo pius, et aliquam misericordiam huic pupillo et pauperi exhibeat. Ferocem enim atque callidum adversarium patitur, et hic pupillus in causa sua deficit; quoniam eum suis adversarius pravis actibus obligavit. Adhibeamus huic pupillo idoneos defensores, et Apostolorum tanquam jurisperitorum celestium ei patrocinium subrogemus⁴. Quid est agendum apud tales pro tali? Apud vos itaque, Petre, Paule, Joannes, ceterique sancti consilarii veri iudicis, amici summæ potestatis, causam exponimus, quam optime nostis, hujus pauperis et pupilli, generis scilicet humani, qui ex paterno chirographo debitor inventus reus, atque constructus ab adversario detinetur: non est aliud, quemadmodum huic huic subveniatur, nisi ex vestro consilio. Quid itaque in hoc negotio vestræ serenitati videatur pro hujus miseri libertate, ex communi tractatu unitam pro eo dignamini⁵ proferre sententiam. Et vos enim astrinxerat hæc obligatio, nisi vobis gratia subveniret. Liberati⁶ liberate: consilium quod a vero iudice accepistis, promitte; ut hoc sequatur qui captivus detinetur, atque ex mala servitute per vestram defensionem ad veram⁷ perveniat libertatem. Et hæc est vox omnium

¹ Editi alias: *Ad hoc enim per turpissimos pannos.*

² Mss., et *Apostolorum chorum, tanquam jurisperitorum celestium, et adjutorum eorum et patrocinium subrogemus.*

³ Alias editi, *utinam pro eo dignemini.*

⁴ Sic Mss. At editi, *libertate.*

⁵ Mss., *ad vestram.*

¹ Sic Mss. At Lov., *de opere transactæ noctis consideratione.*

² Sic Mss. At editi, *cogitationum.*

Quod ferimus faciat. Quid, obsecro, facturus est? Renuntiet diabolo, pompis et angelis ejus: hæc est illa damnosa hæreditas, cui renuntiare compellimur. Videtis, dilectissimi, qualem sententiam protulerunt nostri defensores.

CAPUT IV. — *Relapsus a Baptismo.* Vigilet itaque unusquisque, ne non ex toto renuntians post professionem, apud eum diabolus suos pannos recognoscat: et incipiat reus semper detineri, quem Christus voluit sua gratia liberare. Nec sibi blandiantur, qui post gratiam acceptam corrigi nolunt, atque rursus ad illas suas pristinas redeunt voluptates. Exspectatur enim dies iudicii, aderit ille æquissimus iudex, qui nullius potentis personam accipiet, cujus palatium auro argenteo nemo corrumpet. Astabunt omnes anime, ut referat unaquæque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v, 10). Præsto enim erit et adversarius diabolus; recitabuntur verba professionis nostræ. Et si talis inventus fuerit quisque, ut debitor ex hac vita migret; exultabit ille adversarius in conspectu æverissimi iudicis, superioriorem se esse clamans, æquissimam causam apud talem iudicem: Æquissime, inquit, iudex iuste, iudica: *Justitia et iudicium præparatio sedis tuæ* (Psal. lxxxviii, 15). Iudica meum esse, qui tuus esse noluit: meus est, mecum damnandus est. Post renuntiationem ut quid invasis pannos meos? Quid apud eum impudicitia faciebat, cui ipse renuntiaverat? Quid intemperantia, quid avaritia, quid ira, quid superbia, quid cætera mea? Postremo, æquissime: fugientem a me, confugientem ad te, postea cum meis quibus renuntiaverat apprehendi, invasorem detinui: in ipsa quodammodo mea possessione a me apprehensus est. Quid enim in circo faciebat, atque ibi furias, lites, insanas voces, inanesque victorias, tum jam a se alienas sibiimet dividebat? Quid in theatro faciebat renuntiator turpium voluptatum? Quid in amphitheatro crudelitates suis oculis intuendo? Theaurizavit sibi iram in die iræ (Rom. ii, 5). Hæc omnia mea post renuntiationem invasis, meus esse voluit, et mea concupivit. Iudica, iudica æquissime: quoniam quem tu dignatus es tanto pretio liberare, ipse mihi se postmodum voluit obligare. Poterit, dilectissimi, os aperire is qui post professionem suam talis invenitur, ut iuste diabolo addicatur? Videte quid agatis, filii mei, fratres mei; videte quid agatis, quomodo hanc professionem vestram custodiatis. Contestamur vos per ipsum iudicem omnesque potestates cœlestes, quæ et nos audimur admonentes, et vos excipiunt profitentes, ne in vacuum gratiam Dei accipiatis (II Cor. vi, 1), sed corde integro, tota virtute, perfecta fide renuntiantes atque spernentes tam damnosam diabolicam hæreditatem, ne pupilli vel pauperes remaneatis.

CAPUT V. — *Triadis unitas.* Credite in Deum Patrem omnipotentem. Mutantes Patrem, mutate hæreditatem. Quis est iste Pater omnipotens? Patrem quidem Deum, qui credimus, nostrum atque totius mundi cognoscimus esse per gratiam; sed et proprium ejus Filium querimus per substantiam: quoniam et antequam ab illo mundus formaretur, Pater erat. Si Pater erat, cujus Pater erat? Erat et utique Filius ex ipso cum ipso, hoc quod ipse, sed non ipse; quoniam ille Pater, hic Filius: quoniam omnipotens Pater omnipotentem Filium genuit de se, ita æqualem sibi, ut totus maneret in se, et esset Pater Filii, et Filius Patris, Deus ex Deo, dies ex die, lumen ex lumine: nec tamen duo dii, aut duo dies, aut duo luminaria; sed unus Deus, unus dies, unum lumen. Non capis videndo, intellige credendo: munda oculos cordis; imo potius ipsa lux quam desideras videre, mundet eorum tuum, ut sit a peccatorum tenebris mundatum: *Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Ecce extende aciem oculi cordis et vide, et aurium cordis accomoda et audi. Pater enim et

Filius duo sonant, sed cum ipse Filius dicit, *Ego enim Pater, et Pater in me est* (Joan. xiv, 10), Verbum enim Patris est Filius; Pater autem nunquam fuit sine Verbo, quoniam *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum* (Id. i, 1); hoc Verbum Filius cum est in Patre, et Pater in Filio suo Verbo suo: non ergo duo dii, sed unus est Deus. Dies ex die, duos videntur significare dies: sed cum ipse Filius in Evangelio dicit Judæis, *Abraham pater vester cupivit videre diem meum, et vidit, et lætatus est* (Id. viii, 56); Abraham autem tres videns viros sub quæren Manabre, non tres appellavit dominos, sed unum in omnibus appellavit Dominum, tanquam tres diem unum. Unde ipse Dominus in Evangelio, unum volens intelligi diem Patrem et Filium, Philippo requirenti Patrem tanquam alterum diem, quoniam jam Filium videbat diem, ostendens quo oculo querere deberet videre Dei unitatem, quia oculum carnis fixerat in humanitatem: *Philippe, inquit, qui me vidit, vidit et Patrem*; ego enim et Pater non duo dies, sed unus. Si potes capere, capo sempiternum diem.

CAPUT VI. — *Trinitas incomprehensibilis.* Lumen de lumine duo sonare videntur luminaria: sed ab ita nobis, ne nos error Manichæorum comprehendat, qui istum solem æstimant esse Christum: sed nos solem justitiæ credimus Verbum Patris, inseparabilem, æqualem, cum Patre manentem, et omnia cum illo disponentem: Patrem per Filium omnia facientem, fabricam mundi per Verbum suum construcentem, Filium ad nos venientem, nec Patrem deserentem, semper cum illo, nusquam sine illo; illuminantem, et de se et de illo splendens, radiantem, coruscantem: non duo luminaria, sed unum lumen. *Ego enim, ait, et Pater unum sumus* (Id. x, 30). De ipso Verbo unigenito ait propheta David: *Semel locutus est Deus, duo hæc audivi* (Psal. lxi, 12). Quomodo semel locutus est Deus, et secundo sonuit; nisi quia Verbum intransgressibile procedens de corde Patris, suscepit carnem, ut esset homo, ex utero matris? Venit, et mansit: ad nos venit, et a Patre non recessit. Ecce per hoc quod semel locutus est Deus, surrexit omnis fabrica nostra: per hoc quod secundo sonuit, factus est pax nostra, ut solveret inimicitias in carne (Ephes. ii, 14). Hæc Verbum, hoc lumen non respiciens Arianus, audeo dicere Filium minorem, quem nos confitemur æqualem: insana contumacia vult de Verbo in corde Patris manente disputare, cum semetipsum non valeat intelligere. Insane hæretice, prius rædi ad te, considera te totum, si potes comprehendere te: et tunc disputa de illo qui fecit et me et te. Vide quam non altum sapiebat, sed in simplicitate cordis Deum nosse quærebat ille humilis, qui in uno lapide superbam frontem dejecit Goliath (I Reg. xvii, 49). Vide quam non altum sapiebat: consideravit enim quid in se ipso ageretur; consideravit animam suam, inspexit suam fabricam, discussit se intus quid esset, et ex qua parte molem tam pulchram gubernaret, atque in vasculo luteo quæ habitaret domina anima, plena tantis thesauris sapientie, scientiæ, prudentiæ: ubi illic essent tanta, tam pretiosa, tam grandia: quæ loca anima ostineret, in qua nullus est locus: atque ex uno fonte quomodo procederent singulæ virtutes sine diminutione et exeuntis et profunditis. Vidit hæc, consideravit hæc, voluit nec valuit comprehendere, exclamavit: *Deo dicens: Mirificata est scientia tua ex me; invaluit, et non potero ad illam* (Psal. cxxxviii, 6). Hoc fuit dicere, Quando te possum comprehendere tam magnum, qui me ipsum non valeo explicare extremum et parvum? Videte et alium humilem requirentem modulum suæ infirmitatis, et non excedentem, sed ad humilia inclinantem: *Arenam, inquit, maris, et pluviam guttas, et*

¹ Alias hic et per in sequentibus lineis pro, diem, habetur, Deum.

² Alias, dii.

³ Sic Mss. At cœli, comprehendere se, et exclamari.

¹ Alias cœli, æremssimi.

² Corbeiensis Ms., atque ibi furiosas lites.

Etis sæculi quis dimeneravit? Altitudinem cæli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis mensus est? Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigavit (Eccli. 1, 2, 3)? Ecce propheta dicit, imo ipse Dominus qui loquebatur per prophetam, quod sapientiam Dei nullus investigavit. Christus est enim Dei virtus et Dei sapientia (1 Cor. 1, 24). Nullus secundum divinitatem potuit investigare Dei sapientiam: quia secundum id quod Filius natus est de Patre sine matre, *nativitatem ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8)?*

CAPUT VII. — *Contra Arianos.* Dic mihi, hæretice, qui audes dicere quod minor sit Dei Sapientia: dic mihi, altitudo cæli quanta sit, latitudo terræ, profundum abyssi? Numera si potes pluvie guttas, arenam maris, et dies sæculi: tuorum etiam numerum capillorum, quoniam *omnes capilli capitis vestri numerati sunt (Math. x, 30)*, demonstra mihi, atque explicata parva ista inferiora, et tunc tibi credam posse te investigare superiora. Sed non potes, non vales. Spiritus Dei te convincit, qui vos hæreticos ante prævidit. Qui enim ista quæ superius diximus, conscripserunt atque senserunt, spiritu agebantur veritatis, non erroris. Tu autem, hæretice, cum hæc non vales explicare, audes de ipsa quæ investigari non potest, Dei Sapientia disputare: et magnus tibi videaris, quia disputas nullo altercante tecum, nullo iudice præside. Et dum suffragatur tempus errori tuo, existimas te aliquid esse, cum nihil sis: et seductus multos seducere concupiscis; aliquos pecunia, aliquos potentia: tales tibi congregas, quos plurimos tecum perdas. Non est hic tibi labor utilis ad salutem, sed potius ad perniciem. Talia enim docendo, imo non docendo, sed potius blasphemando, non cui-libet potenti, sed ipsi Deo Patri in ejus Filio facere demonstraris injurias. Major est Pater, minor est Filius: melior est Pater, inferior Filius. Ilas contumelias nec homo quilibet sapiens libenter accipiat, qui filium meliorem se ipso, aut parem habere contendit. Unde est etiam illud dictum propheticum: *Lætatus est pater in filio sapiente, in vita sua vidit, et in obitu ejus non est contristatus. Mortuus enim est pater, et tanquam non est mortuus: similem enim reliquit post se (Eccli. xxx, 5, 4)*. Ecce propheta dicit sapientem filium hominis esse similem patri; et tu, hæretice, audes dicere ipsam Sapientiam, id est Dei Filium Patri esse dissimilem? Propheta dicit mortuum hominem patrem in eo quod filium similem reliquit, vivere in filio; et tu audes ipsam sempiternam vitam, quod est Dei Filius, separare ab illo qui nunquam moritur Patri?

CAPUT VIII. — *Æqualitas personarum.* Et quid, inquis, facturus sum? Ipse dixit, *Pater major me est (Joan. xiv, 28)*. Quia non intelligis, ideo tibi male sonat quod bene dixit. Nam ipse dixit; imo et confirmavit. Prorsus ipse dixit, *Pater major me est*: ipse Filius dixit. Sed vide quando hoc dixit: in susceptione humanæ naturæ positus hoc dixit. Tunc dixit, *Pater major me est*, quando dixit, *Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38)*. Tunc dixit, *Pater major me est*, quando flevit, quando lassatus est, quando curavit, quando sitivit. Tunc dixit, *Pater major me est*, quando eum dicit Scriptura minoratum paulo minus ab Angelis (Psal. viii, 6). Numquid enim etiam hic insana superbia ita irreverens progreditur vestra, ut Verbum Dei manens apud Patrem, audeat in ipsa illa divinitate dicere Angelis esse minorem? Si non audes, hæretice, hoc dicere, serva hæs gradus, et perit error tuus: Filius apud Patrem, et cum Patre æqualis, quoniam sempiternus cum sempiterno, semper manens cum semper manente: æqualis missus, et veniens: in susceptione hominis minor¹, non solum Patre, verum etiam Angelis: æqualis in forma Dei, minor in forma servi: æqualis cum Patre creans Angelos; minor Patre homines faciens cum Angelis: æqualis cum Patre novum construens mun-

dum¹; minor Patre perditum reparans mundum: æqualis cum Patre vitam largiens æternam; minor Patre mortem suscipiens nostram.

CAPUT IX. — *Christi nativitas.* Hunc itaque Filium credimus Dei in susceptione hominis minorem, in divinitate Patri æqualem, factum, sicut Apostolus dicit, ex semine David secundum carnem (Rom. 1, 3). Ex semine enim David virgo Maria, qua de Spiritu sancto concipiente, et in cujus utero Verbum carne suscepta, nobis factus est mediator homo totus et Deus (1 Tim. ii, 5), Verbum, et anima, et caro unus Christus. Hoc quippe nobis etiam ordo hujus sacramenti declarat, quod posteaquam credimus in Deum Patrem omnipotentem, credimus et in Filium ejus Jesum Christum², de Spiritu sancto natum ex virgine Maria. Et hæc nativitas perturbat omnem cogitationem humanam; quoniam virtus est eam operata divina. Nam quando admittit ratio nostræ generationis, ut virgo concipiens, virgo post partum permanens, Filius videatur, et integritas inviolata servetur? Hoc non potest implere quilibet homo natus: ille autem potuit, quia non erat solus homo, sed Deus et homo; qui propterea voluit nasci homo, quia perierat omnis homo. Primum itaque miraculum magium hujus Mediatoris ac singulare fuit, quod sic natus est: ut ille qui veniebat multos docere facere miracula, quæ ipse per se et per illos faciebat, haberet tamen aliquid proprium qui nihil usurpaverat alienum. Solus enim de virgine natus est, quia solus sine amplexu maris et femine de Spiritu sancto conceptus est: solus sine corruptione implevit uterum matris, quia solus pro nobis super cælos ascendit, ut sedere ad dexteram Patris. Acceperunt ab illo discipuli ut facerent multa et magna miracula, et fecerunt: nec tamen quisquam prædicatur aut creditur de virgine natus, aut de Spiritu sancto conceptus, nisi ille unus qui creator temporum inventus in tempore est etiam ipse creatus, suscipiens quam integram formaverat humanam naturam, ut per ipsam quodam modo redemptor³ nostram repararet ruinam. Et hic Dei Filius, et hominis filius; Dei Filius in corde Patris, hominis filius in utero matris: idem ipso unus Christus, qui processit ex utero virginali tanquam sponsus de thalamo suo (Psal. xlviii, 6). In quo utero spiritualis nuptiæ sunt celebratæ, Deusque conjunctus est carni, et caro coeque Deo, ut esset unus Christus Deus et homo.

CAPUT X. — *Cruditelitas Herodis.* Hinc ergo procedens velut sponsus de thalamo suo, ad cujus nuptias commota universa exultare visa est creatura. Namque angelorum chorus ex his nuptiis pacem designat hominibus bonæ voluntatis: quia qui erat Dei Filius, factus est et hominis Filius; suscipiens quod non erat, non amittens quod erat. His nuptiis cæli novam stellam, novum atque splendidum lumen illo ipso sponso in se operante prodicunt, ut lumen verum sedentibus in umbra mortis nuntiarent ratum, et veluti lingue sua laudarent hunc sponsum procedentem, quem sciebant ad hoc suscepisse hominem mortalem, ut faceret immortalem. Ad hunc sponsum Magi ab extremo terre veniunt, commoniti requirunt, vocati munera offerunt, infantem natum necdum quidem videntes, sed stella indice regem adorare⁴ cupientes. Ex his nuptiis regis nati turbatus Herodes, perturbati et Judæi regem totius creaturæ non intelligentes; quærit Herodes quem audit regem natum infantem perdere, ne illo crescente posset regnum amittere; Judæi nolentes habere Dei Filium regem, ubi Christus nasceretur Herodi produnt, atque de omni infantis necesse utrorumque voluntas astringitur. Postquam Herodes Judæis narrantibus didicit, ubi Christus occidendus posset inveniri, vocans ad se Magos, tempus ab eis inquisi-

¹ Quidam Mss., *minor Patre novum construens mundum.*

² Editi addunt hic, *conceptionem, quod abest a Mss.*

³ Mss. omittunt, *redemptor.*

⁴ Mss., *videre.*

¹ Mss., *et veniens in susceptionem.*

vit stellæ, missisque in Bethlehem ait : *Ite, diligenter inquirite de puero, ut et ego veniens adorem eum* (Matth. ii, 8). O labia dolosa ! ut quid in corde et corde loqueris mala ? Aliud enim habet tua lingua, aliud clamat conscientia. Te ipsum decipis talia cogitando, erras, fallis et Talleris. Frustra in malo vigilat falsitas¹ : non a te, sicut decet, inquiritur veritas. Ecce audiant te Magi, aliud quidem foris dicentem, sed nesciunt te intus aliud cogitantem, et pergunt ita ut ad te amplius non revertantur. Ille enim eos admonerat, qui insipientiam tuam deridens, hoc Magos facere præcepit quod rex jusserat verus, non quod subdole persuaserat falsus. *Per aliam*, inquit Evangelista, *viam regressi sunt in regionem suam* (Ibid., 12). Verum cum a Magis te delinsum sensisses, Herodes, voluisti omnes infantes terræ illius perdere, ut unum quem querebas poses occidere. Sed ille sponsus noster, qui processit de thalamo suo, ut ex ore infantium et lactentium perhiberet laudem, sicut te implere voluntatem tuam, ut ætas quæ lingua propria Christum non poterat confiteri, testimonio mortis suæ confiteretur, et crudelitas immanis² demonstraretur tua, et ad nuptias cælestis sponsi infantium congregaretur turba. Dic, Herodes, si te Christus ideo offendit, quia ejus Magis annuntiantibus audisti regnum ; quid te offenderunt hi qui tecum adversus Christum sentiebant principes Judæorum, quorum filius interficiens ipsos magis atrocissima poena in suis illiis afflixisti ? Nam Christum minime inveniri potuisti. Sed quid tecum diutius agam ? Ipsos, ipsos conveniam Judæos, qui dum infantem Christum noluerunt agnoscere, filios suos cum illo³ compulsi sunt amittere : quos quidem occidit mortique propinavit Herodes vester amicus ; sed his mortalitatem æternamque vitam donavit Christus, quem vestrum etiam nunc dicitis inimicum.

CAPUT XI. — *Contra Judæos, ex Isaia et Jeremia.* Vos, inquam, convenio, o Judæi, qui usque in hodiernum diem negatis Filium Dei. Nonne vox vestra illa est, quando eum videbatis miracula facientem, atque temantes dicebatis, *Quosque animas nostras suspendis ? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Ille autem ad considerationem miraculorum vos mittebat dicens, *Opera quæ ego facio, ipsa testimonium de me perhibent* (Joan. x, 24, 25) : ut Christo testimonium dicerent, non verba, sed facta. Vos autem non agnoscentes Salvatorem, qui operabatur salutem in medio terræ vestræ (Psal. lxxiii, 12), adjicientes in malo aistis, *Tu de te ipso testimonium dicitis, testimonium tuum non est verum.* Sed ad hæc ille quid vobis responderit, advertere noluistis. *Nonne scriptum est*, inquit, *in Lege vestra, quod duorum hominum verum sit testimonium* (Joan. viii, 13, 17) ? Prævaricatores Legis, intendite Legem. Testimonium quaritis de Christo : in Lege vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit (Deut. xvii, 6 ; xix, 15) ; procedant de Lege vestra, non tantum duo, sed etiam plures testes Christi, et convincant auditores Legis, nec factores. Dic, Isaia, testimonium Christo. *Ecce*, inquit, *virgo in utero concipiet et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus* (Isai. vii, 14). Accedat et alius testis : dic et tu, Jeremia, testimonium Christo. *Hic est*, inquit, *Deus noster, et non asinabitur alius absque illo, qui invenit omnem viam scientiæ, et dedit eam Jacob puero suo et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (Baruch iii, 36-38). Ecce duo testes idonei ex Lege vestra, ex quorum testimonio non sunt compuncta corla vestra.

CAPUT XII. — *Ex Daniele.* Sed alii atque alii ex Lege Christi testes introducuntur, ut frontes durissimi inimicorum conterantur. Veniat et ille Daniel sanctus, juvenis quidem ætate, senior vero scientia ac mansuetudine, convincat omnes falsos testes : sicut

convicit seniores impudicos (Dan. xiii, 47), ita suo testimonio Christi conterat inimicos. Dic, sancte Daniel, dic de Christo quod nosti. *Cum venerit*, inquit, *Sanctus sanctorum, cessabit unctio* (Id. ix, 24). Quare illo presente cui insultantes dicebatis. *Tu de te ipso testimonium dicitis, testimonium tuum non est verum*, (Joan. viii, 15), cessavit unctio vestra, nisi quia ipse est qui venerat Sanctus sanctorum ? Si, ut vos dicitis, nondum venit, sed expectatur ut veniat Sanctus sanctorum, demonstrate unctioem : si autem, quod verum est, cessavit unctio vestra, agnoscit venisse Sanctum sanctorum. Ipse est enim et lapis ille abscissus de monte sine manibus concidentium, id est, Christus natus de virgine sine manibus complectentium : qui tantum crevit, ut mons magnus fieret, et impleret universam faciem terræ (Dan. ii, 34, 35). De quo monte dicit propheta, *Venite ascendamus in montem Domini* (Isai. ii, 5). Et de quo David dicit, *Mons Dei, mons uber : ut quid suspicamini montes incensatos, montem in quo placuit Deo habitare in ipso* (Psal. lxxvii, 16, 17) ? Cum enim ipse Dominus Christus discipulos suos interrogaret, quem eum dicerent esse homines Filium hominis ; responderunt : *Alii Eliam, alii Jeremiam, alii Joannem Baptistam, aut unum ex Prophetis* (Matth. xvi, 14). Et ille : *Ut quid suspicamini montes incensatos, montem in quo placuit Deo habitare in ipso ? Hunc agnovit Petrus dicens, Tu es Christus Filius Dei vivi* (Ibid., 17). Agnovit montem, et ascendit in montem : testimonium dixit Veritati, et dilectus est a Veritate. Supra petram fundatus est Petrus, ut mortem susciperet illum amando, quem ter negaverat timendo.

CAPUT XIII. — *Testimonia cætera ex Lege et Prophetis.* Dic et tu, Moyses legislator, dux populi Israel, testimonium Christo. *Prophetam vobis excitabit Deus de fratribus vestris. Omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de populo suo* (Deut. xviii, 15, 19). Prophetam autem dictum Christum, ipsum audi in Evangelio Christum : *Non est*, inquit, *propheta sine honore, nisi in patria sua* (Matth. xiii, 57). Accedat etiam David sanctus, testis fidelis, ex cuius semine processit ille, cui Lex et Prophete testimonium dicunt : dicat et ipse de Christo *Ad rubunt*, inquit, *eum omnes reges terræ ; omnes gentes servient illi* (Psal. lxxi, 11). Cui servient ? Dic, cui servient ? Vis audire cui ? *Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix, 1). Et expressius atque nominatum : *Quare*, inquit, *tumultuatae sunt gentes, et populi meditati sunt inania ? Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus* (Psal. ii, 1). Accedat et alius testis, dic et tu Habacuc propheta testimonium Christo. *Domine*, inquit, *audivi auditum tuum, et timui ; consideravi opera tua, Deus, et expavi* (Habacuc iii, 2). Quæ opera Dei iste miratus expavit ? Numquid fabricam mundi iste miratus expavit ? Absit : sed audi ad quid expavit. *In medio*, inquit, *duum animalium cognosceris. Opera tua Deus. Verbum caro factum est* (Joan. i, 14). *In medio duum animalium cognosceris.* Quis, quousque descendisti ? Expavescere me fecisti : quia Verbum per quod facta sunt omnia, in præsepio jacuisti. *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui* (Isai. i, 5). *In medio duum animalium cognosceris.* Quid est, *In medio duum animalium cognosceris* ; nisi aut in medio duorum Testamentorum, aut in medio duorum latronum, aut in medio Moysi et Eliæ cum eo in monte sermocinantium ? *Ambulavit*, inquit, *Verbum, et exiit in campos* (Habacuc iii, 3). *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Hoc et Jeremias ait : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (Baruch iii, 38). Ecce quomodo conveniunt sibi testes veritatis : ecce quomodo convincunt filios falsitatis. Sufficiant vobis ista, o Judæi, an adhuc ad vestram confusionem ex Lege et ex gente vestra alios introducemus testes, ut illi testimonium perhibeant, cui perditæ mente insultantes dicebatis, *Tu de te ipso testimonium perhibes testimonium tuum*

¹ Corbeiensis Ms., *rigilas, falsitas.*

² Quidam Mss., *testimonium mortis suæ* (vel, *morte sua præberet, et incredulitas immanis, etc.*

³ Editi, *pro illo.*

non est verum? Quod si velim ex Lege et ex Prophetis omnia quæ de Christo dicta sunt colligere, facilius me tempus quam copia dedit.

CAPUT XIV. — *Simeonis et Zachariæ testimonium.* Verumtamen senem illum ex gente vestra natum, sed in errore vestro non relictum, Simeonem sanctum in medium introducam: qui meruit decrepitis teneri in hac luce quousque videret veram lucem. Quem quidem jam ætas compellebat ire: sed exspectabat suscipere, quem sciebat venire. Cum iste senex admodum esset a sancto Spiritu, quod non ante moreretur quam videret Christum Dei, natumque cognoscens, perrexit ad templum. Ubi vero eum portari matris manibus vidit, et divinam infantiam pia senectus agnovit, tulit infantem in manibus suis. Illo quidem Christum infantem ferebat, sed senem Christus regabat. Regabat qui portabatur, non illo ante promissum a corpore solveretur. Quid tamen dixerit, quem confessus fuerit, advertite inimici, non Christi, sed vestri. Benedicens Deum exclamavit senex ille, et dixit: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum (Luc. ii, 26-32).* Illi etiam parentes Joannis, Zacharias et Elisabeth, juvenes steriles, in senecta secundi, dicant etiam ipsi testimonium Christo. Dicant de Christo quid sentiant, et testem idoneum Christo nutrant. Aiunt enim suo parvulo nato, *Tu puer, propheta Altissimi vocaberis: præbibe enim ante faciem Domini parare vias ejus (Id. i, 17).* Ipsique matri et virgini Elisabeth ait: *Unde mihi hoc, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavi in gaudio infans in utero meo (Ibid., 43, 44).* Intelligens enim Joannes matrem Domini sui venisse ad suam matrem, inter ipsas angustias uteri adhuc positus, motu salutavit, quem voco non poterat. Quid postea ipse Joannes præcursor et amicus, humilis et fidelissimus servus, testis idoneus effectus, tanto major in natis mulierum, quanto existimabatur esse quod non erat? Christum enim eum esse Judæi credebant: sed ille non se esse clamabat, dicens: *Quem me suspicantini esse, non sum ego; sed ecce venit post me, de cujus pedibus non sum ego dignus solvere corrigiam calcamenti ejus (Marc. i, 7; Luc. iii, 16; Act. xiii, 25).* O fidelis testis, et amice veri sponsi, quantum te humiliavisses si ad corrigiam calcamenti ejus solvendam dignum te esse dixisses? Sed dum ad hoc non te dignum dicis, Judæis falsis testibus contradicis. Et hæc a te dicta sunt antequam Christum videres: qui cum ad te ipse venit excelsus humilis implende dispensationis suæ gratia ut a te baptizaretur qui nullum habebat omnino peccatum, quid responderis, quem cognoveris, quale testimonium prouleris, audiant inimici qui audire nolunt: *Ecce, inquit, Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi (Joan. i, 29, 36).* Et adjecit: *Tu ad me venis baptizari; ego a te debeo baptizari (Matth. iii, 14).* Agnovit servus Dominum: agnovit peccati originalis vinculis obligatus ab omni nexu peccati liberum: agnovit præco judicem, agnovit creatura Creatorem, agnovit paranymphus sponsam. Nam et hæc vox Joannis est: *Qui habet sponsam, sponsus est. Amicus autem sponsi stat et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi (Joan. iii, 29).*

CAPUT XV. — *Ex libris Ethnicorum.* Sufficiunt vobis ista, o Judæi, sufficiunt vobis tanti testes, testimonia ex Lege vestra, ex gente vestra? An adhuc impudenti animo audebitis dicere, quod alterius gentis vel nationis homines Christo debent testimonium perhibere? Sed si hoc dicitis, re-pondet quidem ille vobis, *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel (Matth. xv, 24).* Sed sicut vos in Actibus Apostolorum increpat Paulus, *Vobis primum oportuerat annuntiari verbum Dei, sed quia repulisti illud, nec vos dignos vitæ æternæ judicatis, ecce, inquit, convertimur ad Gentes (Act. xiii, 46): demon-*

stremus etiam nos ex Gentibus testimonium Christo fuisse prolatum; quoniam veritas non tacuit clamando etiam per linguas inimicorum suorum. Nonne quando poeta ille sacundissimus inter sua carmina,

Jam nova progenies cælo demittitur alto,
(Virgil. Eclog. 4, vers. 7.)

dicebat, Christo testimonium perhibebat? In dubium hoc veniat, nisi alios ex Gentibus idoneos testes pluraque dicentes in medium introducam. Illum regem qui vestram superbiam captivando perdomuit, Nabuchodonosor, regem scilicet Babylonis non prætermittam. Dic, Nabuchodonosor, quid in fornace, quo tres viros justos injuste immiseras, vidisti; dic, quid tibi fuerit revelatum. *Nonne, inquit, tres viros misimus in fornacem ligatos? Et aiunt ei: Vere rex. Ecce, inquit, ego video quatuor viros solutos deambulantem in medio ignis, et corruptio nulla est in eis, et aspectus quarti similis est Filio Dei (Dan. iii, 91).* O alienigena, unde tibi hoc? Quis tibi annuntiavit Filium Dei? quæ lex, quis propheta? Nondum quidem mundo nascitur, et similitudo nascentis a te cognoscitur. Unde tibi hoc? Quis tibi istud annuntiavit, nisi quia sic te divinus ignis intus illuminavit, ut cum illic apud te captivi tenerentur inimici Judæi, sic diceret testimonium Filio Dei?

CAPUT XVI. — *Ex Sibyllinis vaticiniis. Vaticinium Sibyllæ.* Sed quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, sicut ipse Dominus confutans vestram contumaciam, *In lege, inquit, vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit (Deut. xvii, 6; Joan. viii, 17):* etiam ex Gentibus tertius testis introducatur, ut testimonium veritatis omni ex parte roboretur. Quid Sibylla vaticinando etiam de Christo clamaverit, in medium proferamus, ut ex uno lapide utrorumque frontes percutiantur, Judæorum scilicet atque Paganorum, atque suo gladio, sicut Goliath (I Reg. xvii, 50), Christi omnes percutiantur inimici: audite quid dixerit (a):

- † Judicii signum, tellus sudore madescet.
- † E cælo lex adveniet per sæcia uturus.
- † Scilicet in carne præses ut judicet orbem.
- † Unde Deum cernent, incredulus atque fidelis
- † Celsum cum sanctis, avi jam termino in li. so.
- † Sic animæ cum carne aderunt, quas judicat i. se.
- † Cum jacet incultus densis in vepibus orbis.
- † Nejdient simulacra viri, cunctam quoque gazam.
- † Exuret terras ignis, pontumque, potumque
- † Inquirens tetri portas effraget Averni.
- † Sanctorum sed emat cuncta lux libera carni
- † Tradetur, soutes a ternaque flamma cremabit.
- † Oculos actus retegens, tunc quisque loquatur
- † Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
- † Tunc erit et luctus, stridebit dentibus omnes.
- † Eripitur solis jul. ar. et chorns interit astris.
- † Volvetur cælum, lunaris splendor obilit.
- † Dejiciet cullos, vales extollet ab ino.
- † Non erit in rebus hominum subitane vel altum.
- † Jam æquantur campis montes et cæcula ponti.
- † Omnia cessabunt, tellus contracta peribit.
- † Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni.
- † Sed tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
- † Orbe gemens facinus miserum variosque labores,
- † Tartarumque chaos monstrabit terra dehiscens.
- † Et coram hic Domino reges sistentur ad emam.
- † Recidit e oculis ignisque et sulphuris amam.

Hæc de Christi nativitate, passione et resurrectione, atque secundo ejus adventu ita dicta sunt, ut si quis in græco capita horum versuum discernere voluerit, inveniat *Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς ἁγίου πνεύματος*: id est, Jesus Christus Dei Filius Salvator. Quod et in latinum translatis eisdem versibus apparet, præterquam quod græcarum litterarum proprietates non adeo potuit observari.

Alios versus Sibyllinos Christi passionem apertius

^a Editi, *Uis Theod.* Eminentur ex Mss.

(a) \ id. lib. 18 de Civit. Dei, cap. 25.

^a Mss., *impudenter ramiu.*

demonstrantes, intentissime audite (a) :

In manus iniquas infidelium postea veniet.
Dabunt autem Deo alii, as manibus incestis.
Et impurato ore expient venenatos status.
Dabit vero ad verbera simpliciter sanctum dorsum.
Et colaj, hos accijens tacebit, ne quis agnoscat.
Quod verbum, vel unde venit, ut inferis loquatur.
Et corona spinea coronabitur.
Ad cibum autem fel, et ad sitim acetum dederunt.
Inhospitalitatis hanc monstrabat mensam.
Ipsa enim insipiens tuum Deum non intellexisti,
Ludentem mortalium mentibus¹, sed suis
Coronasti, et horridum fel miscuisti.
Templi vero velum scinditur, et die
Medio nox erit tenebrosa nimis tribus horis.
Et morte morietur, tribusque diebus somno suscepto,
Et tunc a mortuis² regressus ad lucem veniet.
Primus resurrectionis initium revocatus ostendet³.

CAPUT XVII. — *Testimonia ex cælo, ex mari, ex terra, ex infernis.* Credo jam vos, o inimici Judæi tantis testibus ita obrutos confutatosque, ut nihil ultra querere debeat: qui ipsi veritati nimia insipientia vel potius amentia, cum omnia nossetis quæ de Christo essent dicta atque conscripta, inverecunda fronte dicebatis, *Tu de te ipso testimonium dicis, testimonium tuum non est verum* (Joan. viii, 13). Veruntamen ut divinæ majestatis veritas luceat, supra tot testium præclaras voces, suo Creatori universa creatura testimonium se dixisse proclamet. Nonne cælum testimonium dixit, quando novum sidus in nova hominis progenie, velut lingua et digito, quo potuit, natum Deum hominem gentibus demonstravit? Nonne mare testimonium dixit, quando oblitus quodam modo nature suæ liquidus humor, soliditate suscepta, sui Domini portavit impressa vestigia: ut impletur illud quod dictum est, *In mari est via tua et semitæ tuæ in aquis nullis* (Psal. lxxvi, 20)? Quod elementum servum Christi supra se ambulare cupientem, ut demonstraret quantum interesset inter creaturam et Creatorem, habili unda Petrum absorbuisset, nisi Dominus rerum, mergenti Petro manum porrexisset (Matth. xiv, 31). Nonne terra testimonium dixit, quando ejus conspersa saliva, ex ea creæ nati oculos inungens, lumen non videnti restituit⁴ (Joan. ix, 7): et fabrica quod minus habuit, ex limo terræ artifex reparavit, qui totum hominem de terra ante formavit (Gen. ii, 8)? Nonne inferna Christo testimonium perhibuerunt, quando jure suo perditum, Lazarum quem dissolvendum acceperant, integrum per quatrimum reservarunt, ut incolumem redderent, cum vocem Domini sui jubentis audirent (Joan. xi, 45)? Quid in ipsa ejus passione, nonne contra vestram impudentiam ferocemque amentiam ipsam quodam modo publicam lucem testem citabo? Sicut putabatis, homo tantum a vobis interficiebatur Christus: quod et si tantum esset, vobis parcere debuistis, ut manus vestras alienas reddereis a sanguine innocentis. Quæ cæcitas infusa est cordibus vestris, ut nec illa vos tanta deterreret medio die solis obscuritas, et inter ejus radios claros amputata lux? Nox recondita in diem⁵: imo nox usurpavit diem, nec cursum sui ordinis natura servavit; sed obtenebratur cælum, luget terra, velum templi conscinditur, petra scinduntur, inferna reserantur (Matth. xxvii, 45, 51, 52), omnis pene creatura expavescit mortem Christi. Nec tamen in his tantis aperti sunt oculi cordis vestri. O Judæi, demones qui vestra corda possederunt, dixerunt, *Scimus qui sis; quid venisti ante tempus perdere nos* (Marc. i, 24)? et vos, *Tu de te ipso testimo-*

nium dicis, testimonium tuum non est verum

(Joan. viii, 13)!

CAPUT XVIII. — *Ex eventis.* Sed non intelligentes actiones vestras, egistis causas nostras. Denique nostræ saluti militavit vestra malitia: ille enim qui ad hoc venerat ut pro nobis moreretur, insanis vocibus, *Crucifige, crucifige* (Luc. xxiii, 21), clamantium ut homo non expavit, quia ut Deus eas ante prævidit. Quantum laborastis, ut discipulum Judam pecunia corrumpereis (Matth. xxvi, 15), et a malo venditore mali emptores Christum non possidendum comparareis, mundinas malas agentes animæ vestre, quando fundebatis pretium salutis nostræ? Quantum laborastis, ut judicem a vestro scelere manus lavantem, calumniis, Cæsaris nomine opposito, opprimeretis, ut id impleret quod fieri volebatis (Id. xxvii, 24)? Quantum laborastis, ut Christus occideretur, et latro dimitteretur (Ibid., 20-26)? Quantum laborastis, ut Christus contumelias pateretur, spinis coronaretur (Marc. xv, 17), in ligno suspenderetur, lancea perfoderetur (Joan. xix, 34)? Quantum clamastis, quantum sudastis, quantum laborastis? Sed omnis iste labor vester, fructus est noster. Denique a vobis Christus occiditur, nobis resurgit: a vobis in ligno suspenditur, clavisque confixus in cruce detinetur, et a ducibus nostris discipulis suis in medio eorum clausis januis invenitur (Id. xx, 19). Pecunia milites corrumpendo Christi resurrectionem opprimere voluistis (Matth. xxviii, 12, 13). et ecce ejus resurrectio toto mundo jam celebratur, et quod dedistis, totum perdidistis. Implere non potuistis quod voluistis: audite jam quod audire non vultis. Die tertio a mortuis resurgens, assumptus in cælum, sedet ad dexteram Patris (Marc. xvi, 19; Luc. xxiv, 51): dispersit vos per universas terras, ut ubique prophetias de ejus navitate, passione, resurrectione, ascensione, quæcumque dicta sunt, vos perferatis, atque lucernam Legis, tanquam lignea candelabra sensu carentia, gentibus ministraretis. Quod propterea factum esse cognoscite, ne gentes hæc omnia quæ aguntur, dum prædicantur, a nobis dicerent fuisse conficta. Hanc etiam ipsam vestram dispersionem fuisse prædictam, David propheta declarat dicens: *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ, sed disperse eos in virtute tua* (Psal. lxxiii, 12). Dispersio ergo hæc vestra testimonium perhibet Christo, cui dixistis, *Tu de te ipso testimonium dicis, testimonium tuum non est verum* (Joan. viii, 13): ut ex vestro testimonio inimicorum, alii inimici confundantur, qui Christum magicis artibus fecisse dicunt quæcumque fecit miracula. Nam et hoc quod mortuus colitur, magicæ potentia deputandum esse contendunt. Proferte codices propheticos, o Judæi Christi inimici, ut ex ipsis alii Pagani convincantur inimici. Prophetas longe antequam nasceretur ante se præmisit, qui omnia quæ superius diximus, prædixerunt. Hinc jam judicate qui recta sapitis: numquid si magicis artibus fecit ut coleretur et mortuus, magus erat antequam natus⁶? Confundimini, corrigimini qui talia de Christo vel sentitis, vel creditis, vel dicitis. Confundimini et vos, Judæi, qui lucernam Legis in manibus habentis, aliis lumen præbetis, et vos in eam intendere non curatis, sed expectatis quidem et vos ut veniat qui venturus est. Et veniet; sed non sicut vultis veniet: veniet excelsus ille qui a vobis interfectus est, nullius criminis reus; manifestus veniet Deus, et videbitis judicantem, quem contempistis, miracula facientem. Qualis erit tunc vestra conscientia, cum vobis ille nullam jam exhibebit patientiam, quia vos invenit in anima mortuos, qui venturus est judicare vivos et mortuos?

CAPUT XIX. — *Contra Arianos.* Credimus in Spiritum sanctum, quem nos credimus Deum, æqualem Patri et Filio, manentem in Patre et Filio, inseparabilem a Patre

¹ Mss., sensibus.

² Mss., ab inferis.

³ Mss., Primus resurrectionis principio revocatus ostendo.

⁴ Quidam Mss., exhibuit.

⁵ Mss., Nox respondit in diem.

(a) Ut in superioribus, ita et in his versibus sequimur veteres codices, a quibus longe recedebant editi.

⁶ Sic Mss. juxta Augustinum, libro I de Consensu Evangelistarum, cap. 11. At editi, *magos miserat antequam natus.*

et Filio, regnantem cum Patre et Filio. Trinitas una, et tertia in unitate persona Spiritus sanctus, qui operatur omnia in omnibus. Hunc et Ariani blasphemantes, Patre Filioque volunt esse minorem. Nec eorum errorem ille evangelicus revocat timor dicens, *Si quis dixerit verbum in Filium hominis, remittetur illi: si quis autem dixerit verbum in Spiritum sanctum, non remittetur illi, nec hic, nec in futuro sæculo* (Matth. xii, 32). Quid est, Ariane? sentisne quò progressa fuerit immanitas tua? Dicis verbum in Filium hominis, quia secundum divinitatem Filium Dei asseris esse minorem. Dicis verbum in Spiritum sanctum, in ipsa illa indivisa unitate etiam Filio esse minorem. Dicendo tale verbum de Verbo, tale verbum de Spiritu sancto, non remittuntur nec hic nec in futuro sæculo peccata tua, et tu rebaptizando polliceris dimittere aliena? Nos donum Spiritus sancti agnoscimus esse remissionem omnium peccatorum, suffragante nobis ipsa Veritate; quæ post resurrectionem suam ait discipulis suis, *Accipite Spiritum sanctum; si cui remiseritis peccata, remittantur illi* (Joan. xx, 23). Vos autem sacrilego ausu, quibus jam Christus dono Spiritus sancti per Baptismum et originalia et propria cuncta demisit omnino peccata, in jam baptizatis exsufflatis Christum, respùitis Spiritum sanctum; et renatum non abluere, sed sordidare; non liberare, sed obligare, non vivificare, sed mortificare contenditis. Nec mirum si has ruinas quotidie fabricatis, qui peram integram Christum in fundamento habere noluitis. A vestro errore separat Veritas filios suos; quos sic fovet ut nutriat, non sicut tu blandiendo decipit ut occidat.

CAPUT XX. — *Resurrectio.* Apud Catholicam, dilectissimi, noveritis tantum esse veram fidem, germanam pacem, perpetuam salutem. Non enim in angulo est, sed ubique tota est. Si quis ab ea discesserit, atque hæreticorum se errori tradiderit, ut fugitivus servus judicabitur, non ut filius adoptivus: nec ad vitam æternam resurget, sed potius ad damnationem. Quoniam bonis malisque promittitur resurrectio: *Omnes quidem resurgemus*, ait Apostolus, *sed non omnes immutabimur* (I Cor. xv, 51). Et quid prodest, fratres mei, resurgere, et non immutari? Qui enim in illa vita non fuerit imminutus, a justo iudice invenitur esse damnatus. Damnatus autem æternam non consequitur vitam, qui de adversario diabolo victricem noluit accipere palmam. Quid enim prodest, dilectissimi, quod non illis vinculis in idolorum cultu quemplum diabolus tenet, et visco hæreticorum captum detentumque possidet? Qui vult ad æternam vitam pervenire, contra omnes diaboli laqueos debet fortiter invigilare. Non enim qualis est ista vita, ita invenietur et illa.

CAPUT XXI. — *Differentia temporalis vitæ et æternæ.* Quantum autem distat inter hanc et illam, debet nosse Charitas vestra. Illic falsitas, ibi veritas: hic perturbatio, illc fida possessio: hic pessima amaritudo, illic sempiterna dulcedo: hic periculosa elatio, illic securæ exultatio: hic timetur ne qui erat amicus, efficiatur subito inimicus; illic semper manet amicus, quia nullus illic admittitur inimicus: hic quidquid est bonum, timetur ne pereat; illic quidquid acceperis, ab illo servabitur qui facit ut nec tu transeas, et quod acceperis non amittas: hic mors, ibi vita: hic luctus, ibi gaudium: hic omnia quæ creavit Deus, illic ipse pro omnibus et in omnibus Deus: et quæ digna dicuntur, si tamen aliqua dicuntur. Non enim sufficit humana lingua laudare, quod sensus mortalium non valet comprehendere. Veniemus illic, fratres mei; et ibi videbimus quod oculus hic non vidit, ibi audiemus quod auris hic non audivit, ibi intelligentem quod cor humanum comprehendere hic non valuit (I Cor. ii, 9), videntes fruentesque exsultabimus inenarrabili gaudio (I Petr. i, 8). Et

¹ Am. Er. et quidam Mss., non valuit.

quale gaudium erit, ubi nullus timor erit? Quale gaudium erit, cum te videris socium esse Angelorum, participem regni cælorum, regnare cum Rege, nihil concupiscendo omnia possidere, sine avaritia divitem, sine pecunia administrantem, sine successore judicantem, sine metu Barbarorum regnantem; sine morte in æterna vita viventem?

CAPUT XXII. — *De via ad patriam.* Sed ut ad ista veniamus, viam tutissimam quæ illuc perducit non dimittamus. Quæ est hæc via? Christus ex toto se, ex capite et ex corpore. Ex capite, æqualis Filius, in manente manens: ex corpore minor, viam istam ut gignat velociter transiens (Psal. xviii, 6). Caput et corpus, Christus et Ecclesia. Nec ab illo separemur, aliquid aliud de illo, sicut hæretici, credendo; nec ab ista, pravus nostris moribus declinando. Hæc est mater vera, pia mater et casta, intrinsecus sui viri dignitate ornata, non forinsecus mendacis fallente turpiter colorata. Non vos ab ista matre nomen confictum seducat alienum, non vos Ecclesie species aliena decipiat. Sponsa Christi non est quæ virum suum non cognoscit: turpis est quæ tanti viri speciem suis sermonibus fuscare contendit: frustra sibi Ecclesie nomen imponit. Video equidem te, o spelunca subdola, decipiens, quia decepta: video quidem quod apes formam tuam sub specie aliena. Quid te componis? quid tantum te exornas? quid simbrias tuas expandis? quid te contra veram sponsum æquare contendis? Non te recipit sponsus, quia non es sponsa. Sed pulchram te esse dicis, et de auro atque ornamento plurimis gloriaris. Respondet tibi sponsus, respondet tibi speciosus forma præ filiis hominum (Psal. xlv, 3, 4): *Species fornicariæ facta est tibi, irreverens facta es in omnibus.* Quod si dixeris, Quare? Respondet, Quia sub specie sponsæ componis te, et mentiris sponsum tuum esse me. *Species fornicariæ facta est tibi, irreverens facta es in omnibus.* Non sicut Patrem appellasti me: *Ego enim et Pater unum sumus* (Joan. x, 30): Non sicut Patrem appellasti me, et principem virginitatis tuæ (Jerem. iii, 3, 4). Verba sunt Christi per prophetam. Si enim ego essem princeps virginitatis tuæ, servarem integritatem tuam, sicut integram servavi matrem meam. Quia ergo nec principem virginitatis tuæ; nec Patri me agnoscis æqualem, nec ego te agnosco virginem. Noli te amplius jactare esse quod non es: agnosce turpitudinem tuam: Arius abstulit integritatem tuam. Non es igitur sponsa, quia non es integra. Frustra enim illum sponsum vocas, qui non est tuus: turpem enim viduam non accipit Christus. Redi, redi repudiata, redi confusa, redi serpentinis fraudibus violata; redi, non in divinitate cælesti composita, sed humanis assertionibus circumventa, redi: fallere temetipsam potes, fallere sponsum non potes. Novit enim ille quem quærit, agnoscit ille quem vocat. Semper vivit mater: noverca, quid te supponis? Non potes excludere pulchram dominam, cum sis ipsa turpis ancilla. *Species fornicariæ facta est tibi.* Non enim servasti uni viro fidem, quæ catholicam non tenes unitatem. Illo enim sponsus matrem quærit veram, quæ pie suos filios nutriat; non turpem, quæ alienos fraudulenter occidat. Vide quæ est hæc mater vera, quæ adhuc te tolerat suos filios præfocantem, suo viro injurias irrogantem. Tolerat, quia patientiam exhibet sui sponsi; et expectat auras libertatis, ut vindicetur ab eo ejus humilitas, quoniam eam viri sui obtinet charitas. Ipse est enim qui vivit et regnat cum Deo Patre et cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Editio Am., frustra sibi Ecclesie nomen imposuit Judæa spelunca subdola. Editio Er., frustra tunc Ecclesie nomen imponit, Judæa specie subdola. Editio Lov., frustra tibi Ecclesie nomen imponis, Judæa subdola. Castigantur ex ass. Porro spelunca hic Arianorum Ecclesia vocatur, ut etiam in superiore tractatu, cap. 7.